ദ്യ. ഇപ്പോൾ എയ്ഡ്സ് അമേരിക്കയിലും തുടർന്ന് യൂറോപ്പിലും ഒരു സാംക്രമികരോഗമായി പരന്നിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ, അതിനു പണ്ടില്ലാതിരുന്ന പുതിയ കാരണം വല്ലതും ഉണ്ടാവേണ്ടേ?

ക്യൂബയിൽ പ്രസിദ്ധീകരിക്കുന്ന 'ഗ്രാൻമ' എന്ന പത്രത്തിന്റെ നവംബർ 9 ലക്കത്തിൽ വന്ന ഒരു ലേഖനമാണ് ഈ കുറിപ്പിന് ആധാരം. എയ്ഡ്സ്രോഗാണു കൃത്രിമമായി മനുഷ്യർ ലാബറട്ടറികളിൽ ജെനററിക് എൻജിനീയറിങ്ങിന്റെ സാങ്കേതിക വിദ്യകളിലൂടെ സൃഷ്ടിച്ചതാണോ? ആണെങ്കിൽ, അമേരിക്കൻ യുദ്ധകാര്യാലയത്തിന്റെ ആജ്ഞപ്രകാരമാണോ അതു സൃഷ്ടിക്കപ്പെട്ടതു്? ഈ ചോദ്യങ്ങൾക്കു നിർണായകമായ, അസന്ദിഗ്ദ്ധമായ, ഉത്തരം ഇനിയും ലഭിച്ചിട്ടില്ല. എന്നെങ്കിലും ലഭിക്കുമെന്നു കരുതാനും പ്രയാസം. ഇങ്ങനെ ചില ചോദ്യങ്ങൾ ഉന്നയിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെന്ന വിവരം വായനക്കാരെ അറിയിക്കുവാൻ മാത്രമേ ഈ കുറിപ്പുകൊണ്ട് ഉദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ളു. (4 ജനുവരി, 1987)

16. റൈൻ നദിയിൽ വിഷബാധ

മാലിന്യങ്ങൾ നീക്കി ഗംഗയെ ശുദ്ധീകരിക്കുന്നതിനുള്ള ഒരു ബൃഹദ് പരിപാടി, പ്രധാനമന്ത്രി രാജീവ്ഗാന്ധിയുടെ നേതൃത്വത്തിൽ, ഇന്ത്യയിൽ നടപ്പിലാക്കപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരിക്കുകയാണല്ലോ. ഗംഗയെ മലിനീകരിക്കുന്നതിൽ വ്യവസായശാലകളുടെ പങ്ക് നിസ്സാരമല്ല. എങ്കിലും, നഗരങ്ങളിലെ അഴുക്കുചാലുകളിലൂടെ വന്നു കുമിയുന്ന മനുഷ്യമലവും, ഭക്തജനങ്ങൾ വലിച്ചെറിയുന്ന ശവങ്ങളും മററും, അടങ്ങിയ ജൈവ മാലിന്യങ്ങളാണ് ഗംഗാ പ്രദൂഷണത്തിന് കൂടുതലും ഉത്തരവാദപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു്.

ഇന്ത്യക്ക് ഗംഗ എങ്ങനെയോ അങ്ങനെയാണ് യൂറോപ്പിന് റൈൻ നദി. ഭാരതീയർ ഗംഗയെ 'മാതാവ്' എന്നു വാഴ്ത്തുമ്പോൾ യൂറോപ്യർ റൈൻ നദിയെ 'പിതാവ്' എന്നു വിശേഷിപ്പിക്കുന്നു. ഇന്ത്യ, ബംഗ്ലാദേശ് എന്നീ രണ്ടു രാഷ്ട്രങ്ങൾക്കവകാശപ്പെട്ടതാണ് ഗംഗ. സ്വിററ്സർലാൻഡ്, ഫ്രാൻസ്, ജർമനി, നെദർലാൻഡ്സ് എന്നീ രാഷ്ട്രങ്ങളുടെ ജീവനാഡിയായ റൈനും ഒരു അന്താരാഷ്ട്ര നദിതന്നെ. എങ്കിലും, റൈൻ നദിയുടെ കൂടുതൽ ഭാഗവും ഒഴുകുന്നതു് ജർമനിയിലൂടെയാണ്.

ലോകത്തിൽ ഏററവുമധികം സാന്ദ്രമായ വ്യവസായവൽക്കരണം നടന്ന പ്രദേശങ്ങളാണ് റൈൻനദിയുടെ തീരങ്ങൾ. വ്യവസായശാലകളിൽനിന്നു പുറംതള്ളുന്ന രാസമാലിന്യങ്ങൾ നിമിത്തം, ഈ നൂററാണ്ടിന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ, യൂറോപ്പിന്റെ അഴുക്കുചാൽ എന്ന നിലയിലേക്ക് റൈൻനദി അധഃപതിക്കുകയുണ്ടായി. നദിയിലെ ജലജീവികൾ മുഴുവൻ ചത്തൊടുങ്ങി ജലം ഉപയോഗയോഗ്യമല്ലാതായി. പരിസരവാസികളുടെ ആരോഗ്യത്തെ ഈ ജലപ്രദൂഷണം ബാധിച്ചു. തുടർന്നുനടന്ന പ്രക്ഷോഭണങ്ങളുടെ ഫലമായി 'റൈൻനദിയുടെ സംരക്ഷണത്തിനുള്ള അന്താരാഷ്ട്രീയക്കമ്മീഷൻ' 1963-ൽ രൂപവൽക്കരിക്കപ്പെട്ടു. റൈൻ നദിയിൽ രാസമാലിന്യങ്ങൾ അനുവദിക്കാവുന്ന അളവിൽനിന്ന് അധികമാകാതെ നോക്കുന്നതിൽ ഈ കമ്മീഷൻ കുറെയൊക്കെ വിജയിച്ചു. പതിനഞ്ചു വർഷം മുമ്പ് ഈ നദിയിൽ നാലുതരം മത്സ്യങ്ങളെ മാത്രമേ കണ്ടിരുന്നുള്ളു. ഇപ്പോൾ അതിൽ, 'ട്രൗട്ട്' എന്ന, ചൂണ്ടലിട്ടു പിടിക്കാൻ പററിയ മത്സ്യമടക്കം പത്തുതരം മത്സ്യങ്ങൾ ജീവിക്കുന്നതായി പറയ

പ്പെടുന്നു. 1981–ൽ റൈൻ നദിയിൽ വലിയ തോതിൽ സാൽമൺ മത്സ്യശിശുക്കളെ വളർത്തിത്തുടങ്ങിയതു് യൂറോപ്പിലാകെ സുപ്രധാനമായ ഒരു വാർത്തയായിരുന്നു. സ്വിറ്റ്സർലൻഡിൽ റൈൻ നദിക്കരയിലുള്ള ബാസൽ നഗരത്തിലെ നിവാസികൾ ഈയിടെയായി ആ നദിയിലിറങ്ങി നീന്തി ഉല്ലസിക്കാനും തുടങ്ങി.

അങ്ങനെ 'പിതാവു് റൈൻ' പുനരുജ്ജീവനം നേടിക്കൊണ്ടു വരവേയാണു്, 1986 നവംബർ 1–ാം തീയതി വൻതോതിൽ റൈൻ നദിയിലേക്കു വിഷപ്രവാഹം ഉണ്ടായതു്. സോവിയററ് റഷ്യയിൽ ചേർണോബിലിലെ അണുവൈദ്യുതിനിലയത്തിൽ സ്ഫോടനം നടന്നതിനുശേഷം യൂറോപ്പിലുണ്ടായ ഏററവും ഭീഷണമായ വ്യാവസായിക വിപത്തായി ഇതു ചിത്രീകരിക്കപ്പെടുന്നു. ഭോപ്പാലിൽ യൂണിയൻ കാർബൈഡ് വ്യവസായശാലയിലുണ്ടായ വാതകച്ചോർച്ചയേക്കാൾ ദൂരവ്യാപകമായ ദൂഷ്ഫലങ്ങൾ ഈ വിഷപ്രവാഹംമൂലം ഉണ്ടാകുമെന്നു കരുതപ്പെടുന്നുമുണ്ടു്.

സംഭവിച്ചതു് ഇതാണു്: സ്വിററ്സർലൻഡിലെ ബാസൽ നഗരത്തിനടുത്തു് 'ഷ്വൈത്സർവില്ലെ' എന്ന സ്ഥലത്തുള്ള 'സാൻഡോസ്' എന്ന ബഹുരാഷ്ട്ര–രാസ–വ്യവസായശാലയുടെ ഗോഡൗണിനു തീപിടിച്ചു. ഉഷ്ണം വർദ്ധിച്ചപ്പോൾ, അതിൽ ശേഖരിച്ചിരുന്ന മാരക–രാസവസ്തുക്കൾ ഉരുകിച്ചേർന്നു്, അണുബോംബ് പൊട്ടുമ്പോൾ കാണുന്ന തരത്തിലുള്ള പുകപടലങ്ങൾ ആയി അന്തരീക്ഷത്തിൽ നിറഞ്ഞു. പരിഭ്രമിച്ചു പാഞ്ഞെത്തിയ അഗ്നിശമനസേനാവിഭാഗങ്ങൾ ചെയ്തതു് നദിയിൽനിന്നു വെള്ളം പമ്പുചെയ്തു് തീ കെടുത്താൻ ശ്രമിക്കുകയാണു്. ഈ വെള്ളം തിരികെ പുഴയിലേക്കൊഴുകിയപ്പോൾ, അതോടൊപ്പം ഗോഡൗണിലുണ്ടായിരുന്ന മുപ്പതു ടണ്ണിലധികം പലവിധം രാസവിഷങ്ങളും പുഴവെള്ളത്തിൽ അലിഞ്ഞുചേർന്നു. ഇതിൽ പന്ത്രണ്ടു മെട്രിക് ടണ്ണോളം തൂക്കംവരുന്ന 'എത്തോക്സി എത്തിൽ' എന്ന കുമിൾനാശിനി ഉൾപ്പെട്ടിരുന്നു. ഈ വിഷത്തിൽ രണ്ടു ടണ്ണോളം ശുദ്ധമായ രസം (മെർക്കുറി) ആയിരുന്നു. ഇത്രയധികം വിഷം ഇതിനുമുമ്പു് ഒരിക്കലും ഒരു പുഴയിലും കലരുകയുണ്ടായിട്ടില്ല. ഈ വിഷബാധ നിമിത്തം റൈൻനദിയിലും പരിസരപ്രദേശങ്ങളിലും ഉണ്ടായ പ്രദൂഷണം നീങ്ങിപ്പോകാൻ ഇനി എത്രയോ വർഷങ്ങൾ കാത്തിരിക്കേണ്ടിവരുമെന്നു് ഫ്രാൻസിലെ പരിസ്ഥിതി വകുപ്പിന്റെ ചുമതല വഹിക്കുന്ന മന്ത്രി അലൈൻ കാരിഗ്നൺ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടു്.

സ്വിററ്സർലൻഡിലെ ബാസൽ നഗരം മുതൽ പടിഞ്ഞാറെ ജർമനിയിലെ മൈൻസ് നഗരംവരെ, ഇരുനൂറു മൈൽ ദൂരത്തോളം വരുന്ന പ്രദേശത്തു് റൈൻനദിയിലെ വിഷജലം വലിയ ദോഷഫലങ്ങൾ ഉളവാക്കി. നദിയിലെ ജീവജാലങ്ങൾ മുഴുവൻ ചത്തുപൊന്തി. ഒന്നരലക്ഷം ഈൽ മത്സ്യങ്ങൾ ചീഞ്ഞുവീർത്തു് നദിയിൽ നിറഞ്ഞു. മുപ്പത്തഞ്ചു മൈൽ നീളത്തിൽ, ചുവന്ന ഒരു പാടപോലെ റൈൻനദിയിലൂടെ നീങ്ങിയ വിഷം ഫ്രാൻസിലെയും പടിഞ്ഞാറെ ജർമനിയിലെയും നെദർലാൻഡ്സിലെയും ജനങ്ങളെ സംഭ്രാന്തരാക്കി. സാൻഡോസ് കമ്പനിയെയും സ്വിസ് ഗവണ്മെൻറിനെയും അവർ പ്രതിരാക്കി. ബാസൽ നഗരത്തിൽ പതിനായിരം ജനങ്ങൾ കമ്പനിക്കെതിരെ പ്രകടനം നടത്തി. കമ്പനിയാപ്പീസിലെ ചില്ലുകൾ പ്രകടനക്കാർ എറിഞ്ഞുടച്ചു. ചീഞ്ഞുനാറുന്ന ഈൽ മത്സ്യങ്ങളെ അവർ കമ്പനിയുദ്യോഗസ്ഥന്മാരുടെ നേർക്കു് എറിഞ്ഞു. വിഷം പുഴയിൽ കലർന്നശേഷം ഇരുപത്തിനാലു മണിക്കൂർ കഴിഞ്ഞു മാത്രമാണു് ആ വിവരം പുറത്തു വിട്ടതു് എന്ന കുററ

ത്തിന് സ്വിസ് ഗവണ്മെൻറിനെ ഫ്രഞ്ച്—പടിഞ്ഞാറെ ജർമൻ—ഡച്ച് ഗവണ്മെൻറുകൾ നിശിതമായി വിമർശിച്ചു.

റൈൻ നദിക്കരയിൽ, പടിഞ്ഞാറേ ജർമനിയിലും നെദർലാൻഡ്സിലുമുള്ള പല പട്ടണങ്ങളിലും ജലവിതരണം സ്തംഭിച്ചു. ചില നഗരങ്ങളിൽ ജനങ്ങൾക്ക വെള്ളമായി കിട്ടിയിരുന്നതു് കുപ്പിയിൽ അടച്ച 'മിനറൽ വാട്ടർ' മാത്രമായിരുന്നു. കളിയും അലക്കും മുടങ്ങി. ഹോട്ടലുകളിൽനിന്നു് ആളുകൾ ഒഴിച്ചുപോയി. മത്സ്യവ്യവസായം അമ്പേ നിലച്ചു. 'റൈൻ മരിച്ചു' എന്നു് ജനങ്ങൾ വിലപിച്ചു.

ഈ വിഷബാധയുടെ ദീർഘകാലഫലങ്ങൾ ഇനിയും തിട്ടപ്പെടുത്തിയിട്ടില്ല. റൈൻ നദിയിലെ സൂക്ഷ്മസസ്യങ്ങൾ (പ്ലാങ്ക്ടൻ) ആകെ നശിച്ചിരിക്കുകയാണു്. ഈ സൂക്ഷ്മ സസ്യങ്ങളാണു് ജലത്തിലെ ജീവികളുടെ ഭക്ഷ്യശൃംഖലയിലെ പ്രാഥമിക ഘടകം. അവ നഷ്ടപ്പെട്ടാൽ, മേൽപ്പോട്ട മേൽപ്പോട്ടുള്ള കൃമികീടങ്ങൾ, മീനുകൾ, ജലപക്ഷികൾ മുതലായവയുടെ നിലനില്പു് അപകടത്തിലാവും. യൂറോപ്പിലെ ദേശാടന പക്ഷികളുടെ പ്രിയപ്പെട്ട മഞ്ഞുകാലത്താവളമാണു് റൈൻനദി. വടക്കു് റഷ്യ, ഫിൻലാൻഡ്, ബാൾട്ടിക് രാഷ്ട്രങ്ങൾ എന്നീ പ്രദേശങ്ങളിൽ നിന്നു് ഒന്നര ലക്ഷത്തിലേറെ കാട്ടുതാറാവുകളും മററു ജലപക്ഷികളും നവംബർ—ഡിസംബർ മാസങ്ങളിൽ റൈൻ നദിയിൽ വന്നു പാർക്കാറുണ്ടു്. ഈ പക്ഷികളുടെ വിധി, ഈയാണ്ടിൽ എന്തായിരിക്കും? റൈൻ നദിയിലെ വിഷം വടക്കേ കടലിൽ (നോർത്ത് സീയിൽ) ചെല്ലുമ്പോൾ, അവിടെ പെററുപെരുകുന്ന കടൽസിംഹങ്ങൾ ആകെ ചത്തുപോവില്ലേ? ഈ ചോദ്യങ്ങൾക്കൊന്നും ഉത്തരമില്ല.

വെള്ളത്തിൽ കലർന്ന രസം (മെർക്കുറി) ആണു് ഏററവും ദോഷകരം. കനത്ത രസം ചെളിയിലടിയും, അതു് ചീർപ്പ(ലോക്ക്)കൾക്കരികെ ഒന്നിച്ചു ചേരും; ക്രമത്തിൽ മണ്ണിലൂടെ കടന്നു് നദീതീരത്തിലെ ജനങ്ങളുടെ കുടിവെള്ളത്തിൽ കലരും. ഒരുപക്ഷേ, വർഷങ്ങൾ കഴിഞ്ഞായിരിക്കും ഇതു സംഭവിക്കുക. ഇതിൻഫലമായി അൽസാസ് താഴ്വര ആകെ നിവാസയോഗ്യമല്ലാതായിത്തീരുമെന്ന ആശങ്ക ഉളവായിട്ടുണ്ടു്. ബാസൽ നഗരത്തിൽ, വിഷം കലർന്ന സ്ഥലത്തിനടുത്തു് പുഴയിലെ ചെളി വാരി, രസം വേർതിരിച്ചെടുക്കുവാൻ ശ്രമിക്കാമെന്നു് സ്വിസ് ഗവണ്മെൻറ് വാഗ്ദാനംചെയ്തിട്ടുണ്ടു്.

കോഴിക്കോട്ടെ മാവൂർ ഫാക്ടറിയിൽനിന്നു് രസം(മെർക്കുറി) ചാലിയാറിൽ കലരുന്നതായി ആരോപണമുണ്ടായിരുന്നതു് ഇവിടെ ഓർത്തുപോകുന്നു. മെർക്കുറി വിഷബാധയെപ്പററി യൂറോപ്പുകാർക്കു കാണുന്ന ആശങ്കയൊന്നും കേരളത്തിലെ സർക്കാരിനോ, ഇവിടത്തെ ജനങ്ങൾക്കോ, ഒരിക്കലും ഉണ്ടായിട്ടില്ല. അജ്ഞത അനുഗ്രഹംതന്നെ.

സാൻഡോസ് കമ്പനിയിലെ അഗ്നിബാധയെയും വിഷച്ചോർച്ചയെയും തുടർന്നു്, രാസവ്യവസായങ്ങൾമൂലമുണ്ടാകുന്ന പരിസരപ്രദൂഷണത്തെപ്പററി വ്യാപകമായ ചർച്ച യൂറോപ്പിൽ ആരംഭിച്ചിട്ടുണ്ടു്. സ്വിററ്സർലൻഡിലെ പ്രസിഡണ്ട് എഗ്ലി സൂറിച്ച്നഗരത്തിൽ വിളിച്ചുകൂട്ടിയ യോഗത്തിൽ ഫ്രാൻസിലെയും പടിഞ്ഞാറേ ജർമനിയിലെയും നെദർലാൻഡ്സിലെയും പരിസ്ഥിതി വിഭാഗങ്ങളുടെ ചുമതല വഹിക്കുന്ന മന്ത്രിമാർ പങ്കെടുത്തിരുന്നു. യൂറോപ്പിലെ വിഭിന്ന രാഷ്ട്രങ്ങളിലെ പരിസരസംരക്ഷണനിയമങ്ങൾ ഏകീകരിക്കേണ്ടതിൻെറ ആവശ്യകത, മുമ്പെന്നത്തേക്കാളുമധികം ഇപ്പോൾ അധികൃതർക്കു ബോദ്ധ്യപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്. 'ആസിഡ് മഴ' എന്ന പ്രതിഭാസവും, തൽഫലമായി വൃക്ഷങ്ങൾക്കു നേരിട്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന വ്യാപകമായ വിനാശവും, പ്രകൃതിസംരക്ഷണത്തിൽ അന്താരാഷ്ട്രീയ സഹകരണം എത്രമാത്രം അന

പേക്ഷണീയമാണെന്ന മുമ്പേ വെളിപ്പെട്ടുത്തിയിരുന്നു. ആസിഡ് മഴ ആദ്യമായി കണ്ടുതുടങ്ങിയതു് സ്കാൻഡിനേവ്യൻ രാഷ്ട്രങ്ങളിലാണ്. 1980—കളുടെ ആരംഭത്തിൽ പടിഞ്ഞാറെ ജർമനിയിലും സ്വിററ്സർലൻഡിലും മരങ്ങൾ വൻതോതിൽ ഉണങ്ങിത്തുടങ്ങി. പിന്നീട് ഈ 'വനമൃത്യു' ഫ്രാൻസിലേക്കും ഇററലിയിലേക്കും പടർന്നുപിടിച്ചു. വ്യവസായശാലകളും മോട്ടോർവാഹനങ്ങളും പുറംതള്ളുന്ന പുകയിലടങ്ങിയ വിഷവാതകങ്ങൾ മഴവെള്ളത്തിൽ കലർന്നു രൂപംകൊള്ളുന്ന സൾഫ്യൂറിക് ആസിഡും നൈട്രിക് ആസിഡുമാണ് മരങ്ങളെ കൊന്നൊടുക്കുന്നതെന്നും, ഈ ആസിഡുകൾ കലർന്ന മണ്ണിൽ തൈകൾ കിളുർക്കുകയില്ലെന്നും ഇപ്പോൾ എല്ലാവരും മനസ്സിലാക്കിക്കഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. മോട്ടോർ വാഹനങ്ങളിൽനിന്നു പുറത്തുപോകുന്ന പുകയിലെ വിഷവാതകങ്ങൾ അരിച്ചുനീക്കാനുള്ള സംവിധാനം 1989 മുതൽ കാറുകളിൽ ഘടിപ്പിക്കാൻ ജർമൻകാർ തീരുമാനിച്ചിരിക്കുന്നു. പക്ഷേ, ഇററലി, ഡെൻമാർക്ക് മുതലായ ചില രാജ്യങ്ങളിലെ കാർ നിർമാതാക്കൾ ഇതിനു് ഇനിയും തയ്യാറായിട്ടില്ല. പ്ലാസ്റ്റിക് ബാഗുകൾ നിർമിക്കുന്നതു്, 1980 മുതൽ ഇററലി നിരോധിച്ചിട്ടുണ്ട്. മററു രാജ്യങ്ങളിൽ ഇത്തരം നിരോധനമില്ല. പല രാജ്യങ്ങളും അണുവൈദ്യുതീകേന്ദ്രങ്ങൾ നിർമിക്കുന്നതു് നിർത്തിവെച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും, നാല്പത്തിനാലു് അണുവൈദ്യുതീകേന്ദ്രങ്ങൾ ഇപ്പോൾത്തന്നെ പ്രവർത്തിച്ചുവരുന്ന ഫ്രാൻസ് പതിനേഴ് എണ്ണം കൂടി പണിതുകൊണ്ടിരിക്കുകയാണ്. സാമ്പത്തികവൃദ്ധിക്ക് ചില അതിരുകളെല്ലാം ഉണ്ടെന്ന ബോധം പടിഞ്ഞാറേ യൂറോപ്പിലെ ചിന്തകർക്കിടയിൽ പരന്നു തുടങ്ങിയിട്ടുണ്ടെങ്കിലും, സോവിയററ് യൂണിയനിലോ, അമേരിക്കയിലോ ആ ബോധം ഇനിയും ഔദ്യോഗികാംഗീകാരം നേടിയിട്ടില്ല.

ഭോപ്പാലിലെ വിഷവാതകച്ചോർച്ചയും ചെർണോബില്ലിലെ അണുവൈദ്യുതീനിലയ സ്ഫോടനവുംപോലെ, വ്യാപകമായ ജനശ്രദ്ധ ആകർഷിക്കേണ്ട ഒന്നാണ് ബാസൽ നഗരത്തിലെ സാൻഡോസ് അഗ്നിബാധ. വ്യവസായവൽക്കരണത്തിൻെറ പരിമിതികളെപ്പററി ഈ ദുരന്തങ്ങൾ അസന്ദിഗ്ദ്ധമാംവിധം നമുക്കു താക്കീതു നൽകുന്നു. ഈ താക്കീതു നാം യഥാസമയം മനസ്സിലാക്കുന്നതു നന്നു്.

പ്രകൃതിയോടു് ഇണങ്ങിമാത്രമേ മനുഷ്യനു ജീവിക്കാനാവൂ. മനുഷ്യൻ എതിർത്തു കീഴടക്കേണ്ട ഒരു ശത്രുവല്ല പ്രകൃതി. പ്രകൃതിയുടെ സ്നേഹവും സൗഹാർദവും നേടിയാൽ മാത്രമേ മനുഷ്യനു സന്തുഷ്ടിയും സുഖവും കൈവരുകയുള്ളൂ.

'പരസ്പരം ഭാവയന്തഃ
ശ്രേയഃ പരമവാപ്സ്യഥ'

എന്ന ഗീതാസന്ദേശംതന്നെയാണു പ്രകൃതിയുടെയും സന്ദേശം എന്നു മനുഷ്യവർഗം മനസ്സിലാക്കേണ്ട കാലം അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്നു.

(25 നവംബർ, 1986)

17. പച്ചകൾ

ഗാന്ധിജയന്തി ദിനമായ ഒക്ടോബർ 2—ാം തീയതി എഴുതുന്ന ഈ ലേഖനം പടിഞ്ഞാറെ ജർമനിയിലെ 'പച്ചകൾ' (ദി ഗ്രൂണെൻ) എന്ന രാഷ്ട്രീയപ്പാർട്ടിയെപ്പററി ആകുന്നതിൽ ഔചിത്യമില്ലായ്കയില്ല. എൻെറ അറിവിൽ പെട്ടിടത്തോളം, ഗാന്ധിജിയുടെ സമഗ്രജീവിത